

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sophia Brahe.

Ett bidrag till den genealogiska förskningens historia i Danmark.

Få skånska kvinnor hafva nått en mera förtjent ryktbarhet än Sophia Brahe, Tychos syster¹⁾. Hon betecknar något nytt i den nordiska kvinnans historia. Hon är den första och en af de mest fullödiga representanterna i Norden för renaissancens kvinnoideal, beherskad af en glödande hänförelse för vetenskap och konst och, hur lifvet också vexlat, alltid sträfvan- de att åt sitt väsende häfda den fria utvecklingens rätt.

Sophia Brahes broder har en gång sagt om henne, att hon i själsbildning icke ville stå männen efter. Hennes kunskaper voro sådana, att hon på Herresvad och Knutstorp liksom senare på Hven kunde biträda honom vid hans astronomiska och kemiska iakttagelser; hon var lika hemma i botanik och medicin som i astrologi och alkemi, tidens älskingsämnen. Och i besittning af en vidsträckt humanistisk bildning, hade hon inom skaldekonsten också det skapande geniets gåfva. I den dikt hon under namnet Urania med Ovidii Heroïder till förebild egnade sin älskade Titan lem- nar hon icke blott intyg om astrologisk och klassisk bildning: det rymmes i denna en så äkta lidelse, det ges ett så fulländadt uttryck åt ett allmänt menskligt, att ännu en sen efterverld icke undgår att känna sig berörd.

¹⁾ Sophia Brahe * 1556 † 1643. Hon var gift 1:o 1579 med Otte Thott († 1588) till Eriksholm (nu Trolleholm), 2:o 1602 med Erik Lange till Engelsholm.

Den kärlekssaga, om hvilken denna dikt vet att berätta, står som ett hufvudmoment i Sophia Brahes lif, ej blott som en förbiskymtande romantisk episod. Två år efter det hon förlorat sin make, Otte Thott till Eriksholm och Näs, band hon 1590 sitt öde vid en af Tychos lärjungar, Erik Lange till Engelholm och Solvig i Jylland. Men Erik Lange med allt det bländande, som utan tvifvel legat i hans person, var en af dessa oroliga, mångfrestande naturer, som icke låta sig bindas: adept, som det sades, i den hemliga svartkonsten, beherskad af idéen att finna den vises sten, har han två år senare lemnat allt bakom sig för att i främmande land pröfva lyckan. Sophia Brahe dröjde under tiden hemma på Eriksholm, och därifrån var det, som hon 1594 sände honom dikten till Titan. I sju år väntade hon troget den bortovarande; slutligen, då underrättelserna från honom kommo allt sparsammare, och äfven hennes broder Tycho var borta, blef hennes längtan henne för stark. Brytande med släkt och omgifning, har hon ilat ut i verlden att söka Erik Lange. Hon fann honom i Nordtyskland, men den Erik Lange hon fann var i mycket en annan än den som lemnat henne — ej blott en skuldsatt, äfven en bruten man. De fleste hade endast förakt för honom. Men hon, som frivilligt lemnat glansen på Thottarnes Eriksholm, delade nu frivilligt hans fattigdom och lidanden. Säggen förtäljer, att hennes nöd till slut blef sådan, att hon i Prag, samma stad, där hennes broder kort förut varit kejsar Rudolfs firade gäst, måst söka sig sitt uppehälle såsom månglerska; hennes son, Tage Thott, skall där bland stånden och bodarne på torget hafva igenkänt henne. Men historien vet intet om detta. Den berättar blott, att hon efter långa års pröfningar återvändt till fäderneslandet.

Den tidpunkt, då detta skedde, låter sig icke med säkerhet bestämma, men antagligen faller den vid midten af det sjuttonde århundradets andra decennium. Erik Lange var då redan död; på Eriksholm hade son och sondotter dragit in, och den ensamma gamla slog sig försynt ned i Helsingör. I trettio år lefde hon här. Alltjemt har hon varit

vid full andlig kraft och ett föremål för sin stads och de främlingars beundran, som kommo och foro. »Tychos syster, en sjuttioårig kvinna, hvilken liksom han inom de matematiska vetenskaperna skall ega de vidsträcktaste kunskaper, såg oss, då vi gingo ut i Helsingör, och vi henne», antecknar

SOPHIA BRAHE.

Efter oljemålning å Gaunö.

en af dessa främlingar 1635. Men om hennes lif och sysselsättning under dessa år har efterverlden endast föga vetat. Det enda dokumentet om henne — egentligen ett dokument om andra — har varit en af henne författad släktbok ¹⁾.

¹⁾ För Sophia Brahes historia hänvisas i främsta rummet till *Jacob Langebeks* uppsatser i *Danske Magazin*, III, 12—32, 43—53, *Johan Ludvig Heibergs* uppsats i *Urania* för 1846 (*Prosaiske Skrifter*, IX, 275—364) samt *Breve og Aktstykker* angående Tyge Brahe og hans Slægtninge, udg. af *F.*

De nya bidrag till Sophia Brahes historia under hennes senare år, hvilka, grundade på hennes litterära kvarlåtenskap, här framläggas, belysa i främsta rummet samma sidor af hennes verksamhet som släktboken, de genealogiska studier, som med åren blefvo för henne ett lifsintresse. På samma gång kasta de också nytt ljus öfver ett viktigt skede af den genealogiska forskningens historia i Danmark.

De släkter, ur hvilka Sophia Brahe framgick, hade sedan gammalt varit sysselsatta med släktforskningar. Det låg dem liksom i blodet. Redan hennes fars faster Elsebe Brahe, som var gift med Hans Skovgaard till Gundestrup, skref 1553 »en slegtebog om hindis faders og moders slegt»; hennes faster Magdalena Brahe, gift med Jörgen Urne till Boserup, var i genealogiska frågor sin tids orakel i Skåne, och bland Sophia Brahes brorsöner framträdde åtminstone en såsom släktboks författare, riksrådet Jörgen Brahe till Hvedholm ¹⁾. Sophia Brahes farmoder, Sophia Jörgensdatter Rud, lät »alle hinndis slegt och epterkommere thill hukommelse oc til enn ere epther hinndis død», såsom hennes andre man, Erik Böller, uttrycker det, författa en släktbok, hvilken senare öfvergick i dottern Magdalena Brahes ego ²⁾. Samma intresse röjer sig äfven inom fru Sophias mödernesläkt. Morfadern, riksrådet Claus Stensen Bille till Lyngsgård och Vanås är

R. Friis. Från svensk sida har signaturen *H. Wilhelmsson* (Ellen Wester) lemnat en öfersiktlig skildring i *Ord och Bild* 1900, s. 65—78.

Sophia Brahes dikt: »Urania Titani», numera föreliggande endast i Tychos latinska öfersättning, är senast tryckt i *Friis' Breve etc.*, 6—26. Den har med mästernskap öfersatts af J. L. Heiberg i ofvan omtalade uppsats.

¹⁾ Ofvanstående enligt uppgifter i Sophia Brahes nedan omtalade kopieböcker. Jmfr *Vedel Simonsen*, Jörgen Brahes *Levnetsbeskrivelse*, 148—151. — Af fru Sophias fader Otte Brahe har man några uppteckningar om honom sjelf och hans familj, tryckta hos *F. R. Friis*, *Tyge Brahe*, 313—314.

²⁾ Afskrift i *Sv. Riksarkivet*. — En med denna, såsom det synes, ungefär samtida afskrift finnes i *Thottske Saml.* 4:o. n:o 1871. Kungl. Biblioteket. Köbenhavn.

känd såsom historisk samlare och författare ¹⁾, och mormo- dern Elisabet Ulfstand lät, enligt dotterdotterns utsago, först begynna den versifierade krönika, som går under namnet »De Billers Jensis sønners 16 ahner». Den har i allmänhet tillskrifvits rikshistoriografen Claus Lyschander. Men i sjelfva verket torde hans författarskap inskränka sig till krönikans ena hälft; hvad den andra angår, är han endast att betrakta såsom bearbetare ²⁾.

Sophia Brahes egna genealogiska studier började tidigt och redan år 1600 hade hon sin första släktbok färdig. Men denna var behäftad med talrika brister, och när hon återvände från sin långa utomlandsfärd, upptog hon ånyo de afbrutna studier, som legat till grund för densamma. Då blef, såsom hon sjelf säger, »paa somme steder slegterne slet forændret, som til fornn jche var rett, och flere slegter sat der till end som tilforrn var». Resultatet af sina forskningar sammanfattade hon i en ny stor släktbok, en foliant om öfver 900 sidor, hvilken såväl till form som innehåll kan anses beteckna höjdpunkten för den rad af liknande arbeten, som under renaissancetiden sågo dagen i Danmark. I det ännu bevarade originalexemplaret af denna ³⁾ har hon å första sidan

¹⁾ *H. F. Rørdam*, *Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen*, I, 123—124.

²⁾ *H. F. Rørdam* i *Klavs Christoffersen Lyschanders Levned*, 30 o. f., liksom i sin upplaga af »Billeslægtens Rimkrønike» tillskrifver Lyschander utan inskränkning författarskapet, men den senares egna ord, att han med hjälp af sina antikvariska samlingar skrivit boken, stå icke i direkt motsägelse till Sophia Brahes påstående. Hon skrifer i det ena af de exemplar, som tillhört henne (båda i Sv. Riksarkivet):

»Dise epterschreffne rim bleffue først begøndt wdi min mormoder fru Elisabet Ulstand, her Claus Billes hustrues, tid, som leffde 1540, huilcke rim er giordt paa min morfader her Claus Billes och fru Elisabeth Vstands 8 anner; siden er de vdsatte om min morbroder Jens Billes børn, och dertil sat 8 aff deris moders wabenn, som hede fru Karrenn Rønnou, och dennem ochsaa vdsatte paa rim.

Dise første 8 wabenn med deris rim er mine møderne wabenn, thi min morbroder Jens Bille till Lyngsgaard och min moder fru Beate Bille ware sødschinde».

³⁾ Nu i Universitetsbiblioteket i Lund. — Af Sophia Brahes stora släktbok äro tvenne äldre afskrifter kända, den ena i Thottske Saml., fol., n:o

låt it anteckna, att det utskrefs i Helsingör 1626. Här och hvar har boken emellertid äfven senare tillägg. Ännu från året 1642 finnas sådana.

Redan dessa tillägg gifva tydligt vid handen, att Sophia Brahes genealogiska forskningar icke afslutats med släktboken af 1626. Men ännu mera talande vittnesbörd härom föreligga i den samling af kopieböcker, fordom tillhöriga henne, hvilken efter århundradens glömska blifvit återfunnen¹⁾. I vissa delar lemna denna också en inblick i förarbetena till hennes stora släktbok.

Dessa Sophia Brahes kopieböcker äro alla efter hennes anvisning nedskrifna af hennes sekreterare, men sida för sida försedda med egenhändiga anmärkningar och tillägg af henne. Den äldsta af dessa böcker torde hafva förelegat afslutad omkring 1624 och är påbörjad antagligen efter midten af föregående decennium²⁾. Den innehåller utom en samling genealogier öfver skånska slägter, begynnande med Axelsönerna, »der krestne wore,» äfven »allehonde sendebreffue om slegterne». Dessa bref, föreliggande i utdrag, gifva en lefvande bild af det genealogiska forskningsintresset inom de högsta kretsarne af Christian IV:s adel. Andra serier af liknande bref återfinnas i ännu trenne Sophia Brahes kopieböcker, härrörande från 1630- och 1640-talen. Till

1077, den andra — ofullständig — i Ny Kongl. Saml., fol., n:o 770, i Kungl. Biblioteket i Köbenhavn. Den förra är den s. k. Thale Ulfstands släktbok. Den bär å permen inskriften: »Pale . Urne . til . Giöleboe . Thale . Ulfstand . Anno . 1644 .», och har å första sidan en af fru Thale egenhändigt nedskrifven anteckning, ur hvilken vi anföra följande: »Dene slegthe bog hauer jeg vdskreffuen effther en slegthebog hauer vertt s. fru Sofie Brahes s. Othe Thothis thill Ericksholm, och hafde hun sønderlig stor løst thill slegtheregning, hafde och der aff stor videnscaff, som mange aff hindis bøger och gamell dockementher nocksom vduiszer».

¹⁾ Denna samling befinner sig nu i Sv. Riksarkivet, dit den kommit vid Antikvitetsarkivets i Stockholm upplösning 1780. Med det senare torde den efter konfiskeringen af Thottarnes bibliotek under skånska kriget hafva blifvit införlifvad.

²⁾ Folio i papband om 36 bl. Å bl. 33, där det säges, att af Birger Jarl äro nitton konungar komma, tillägger Sophia Brahe i margen: »1624 er nu 20 konger». Jmfr Beate Huitfeldts ord å s. 15 härnedan.

dessa bref sluta sig släktlängder och personalhistoriska uppgifter, stammande från skilda håll, äfvensom utdrag af diplomer och tryckta arbeten ¹⁾. Man saknar endast vapenteckningar och ofta äfven vapenbeskrifningar. Men en femte foliant, nästan uteslutande egnad åt dylika, ersätter bristen ²⁾.

Det har i långa tider varit bruket att med förakt se ned på den släktforskning, som fann sina främsta representanter bland den danska aristokratiens kvinnor under förra hälften af det sjuttonde århundradet. Bekant är den genealogiske samlaren Klevenfeldts håfulla uttryck om släktböckernas »kjærlingesnak», bekant är också, att mera än en senare författare delat denna uppfattning. Men ståndpunkten är nu blifven en annan, sedan man lärt sig till fullo inse, i hvilken betydande grad släktböckerna ökat det stoff, som föreligger för den genealogiska vetenskapen. Och det saknar icke längre

¹⁾ Af dessa kopicböcker är den numera med n:o 6 betecknade en folio i gult pergamentsband om 74 beskrifna blad, af hvilka bl. 1—22 och 25—31 (23—24 senare inhäftade) innehålla Sophia Ruds släktbok, bl. 32—73 Vivica Podebusks, båda i afskrift, och bl. 74 en uppteckning »om de Minckwitzer», öfver hvilken Sophia Brahe skrifvit: »Dette bekom jeg af Eiller Bryske». — I den med n:o 3 betecknade kopicboken, en folio i pappband om 45 blad, har Sophia Brahe låtit sin skrifvare införa utom bref och diplomer genealogiska anteckningar, hemtade ur ett flertal olika släktböcker. Å bl. 13 läses här: »Anno 1633 da haffde Helle Stensdatter 2 sønner och 4 døtter». — Sophia Brahes stora kopicbok, en folio i pappband om 106 beskrifna blad, bär på frampermen inskriften: »Alle haande om slegter», och på bakpermen: »Her Tage Tot.» Hvad som framför allt gifver denna bok dess värde är mängden af de däri införda afskrifterna af medeltida pergamentsbref. Den är skrifven omkring 1640, såsom årtalsbeteckningar flerstädes gifva vid handen. Anteckningarne å bl. 80 härröra från den 27 juli 1639.

²⁾ Denna folio i pappband om 119 bl. bär å frampermen anteckningen: »Alle haande waben». Sophia Brahes källor till denna vapenbok äro icke endast en mängd noggrant angifna vapenböcker: när hon på de slott och gårdar, till hvilka hon kommit, funnit något i ämnet anmärkningsvärdt, har hon därom infört en notis. Hon talar sålunda bl. a. om Laxmandernas vapen, sådant det finnes på Rönneholm och Hofdala, om Krognosernas vapen på ett konterfej öfver Pernille Krognos på Billesholm, om Thottarnes och Rosenkrantzernas många anträd på Vallö, och om sin »moders 16 ahner, som de staar på hielcken paa Knudstrup j fruestuen».

sitt intresse att kasta en blick öfver arten af de arbeten, som härröra från en af de främsta, man kan väl säga den centrala personligheten bland dessa släktboks författarinnor, Sophia Brahe.

Det har blifvit sagdt, att de danska släkt- och vapenböckernas uppgift i första hand varit att tjena till ledning vid utarbetandet af enskilda personers antaflor. I och med det att adeln blifvit en herskande, inom sig sluten kast i samhället, och hvarje adelsläkt tagit eget namn, hade de tvenne vapen, som i det föregående ansetts tillräckligt betecknande för en persons adliga börd, faderns och moderns vapen, på grafstenarne och bjelkarne i slottsgemaken aflösts af hela räcker: fyra, åtta, sexton eller trettio två vapen. Svårigheterna vid upprättandet af dessa antaflor är tydlig: de gjorde släktböckerna till en nödvändighet. Men samtidigt bestämde de också i sin mån dessas innehåll: det blef, äfven där det historiska intresset spelade en betydande roll, ett rent genealogiskt, på samma gång som det inrymdes plats endast åt de släkter, hvilkas vapen kunde komma ifråga vid upprättandet af en antafla. Den utmärkte genealogen Thiset har i detta sammanhang anført ett betecknande exempel. Han påpekar, hurusom ingen släktbok eger en upplysning om den berömde Sören Norbys härkomst. Men det faller sig helt naturligt, ty herr Sören var aldrig gift, och ingen ättling kom att föra hans namn och vapen ¹⁾.

Dessa släktböckernas allmänna drag gå igen i Sophia Brahes genealogiska arbeten. Hennes uppställning skiljer sig i intet från de öfriga släktboks författarinnornas: hon följer släktled efter släktled, och hennes uppgifter gifva sällan mera än namnen och sjelfva släktförhållandena. Och omfånget för hennes forskning är också strängt begränsadt, om möjligt strängare än de andras. Den skånska adelns blod var så att säga samladt i henne: i den ena anräckan Braher, Rud, Lunge, Thott och Krognos, i den andra Biller, Ulfstand, Rönnow, Lunge och Galen. Kring dessa är det som hen-

¹⁾ A. Thiset, Til hvilken Æt hørte Niels Ebbesøn? Hist. Tidsskrift, V, 5, 443 o. f.

nes intresse i all hufvudsak samlar sig; allt sättes i samband med dem. Hon gör ströftåg äfven på andra områden, men hon återvänder alltid. Hon skrifer en hel bok om ättlingarne af Birger Jarl och hans gemåls släkt ¹⁾); hon för räckorna fram till den utvalde konung Christian af Danmark och Gustaf Adolf af Sverige, men hon försummar icke att också föra dem fram till Biller och Braher. Och konklusionen i boken blir denna: »Saa war konning Gøstauusz den første og min morfader herr Clausz Bille nest sydschind børn». Hon tillägger stolt: »Och lod forneffnde konning Gøstauusz kalde sin datter frøchen Elisabett (hertug Chrestofers gemahl wdaff Meckelburg) effter min mormoder fru Elisabett herr Clausz Billisz, som mange witerligtt er: huilked forneffnde hertuginde sielff sagde till mig wdj Helsingborig den tid hindisz førstelige naade drog her jgenem landit jnd wdj Suerig anno 1592.»

Men är således den egna släkten och dess förgreningar hufvudföremålet för Sophia Brahes forskning, kan det icke förvåna, att traditionen inom denna släkt, Brahernas och Billernas, varit för hennes forskning en hufvudkälla. Det har varit lyckligt nog, ty det utpreglade intresse för genealogiska studier, som lefde inom denna, har gjort uppgifterna i hennes släktböcker mer än vanligt exakta. Men till denna tradition, som pietetsfullt fortplantad från föräldrar till barn, sträckte sig flera generationer tillbaka i tiden, slöto sig äfven andra släkters. Och dessa traditioner mötte icke blott i den vidsträckta korrespondans Sophia Brahe underhöll med de många inom den danska adeln, som delade hennes intressen: när hon i sin gård utanför Röde port i Helsingör mottog besök af vänner och fränder, gled samtalet lätt öfver på genealogiska ämnen, och hon lät då gärna anteckna hvad hon hörde. »Dete haffuer frue Sophia Below sagt mig», heter det sålunda på ett ställe, och på ett annat: »anno 1640 den 26 juni sagde jomfru Margrette Lange och hindes broder Niels Lange mig dette om dj Litler slegt.» Hon berättar vid ett

¹⁾ Nu i Sv. Riksarkivet.

tredje tillfälle historien om att det på andra sidan Randers skall finnas en runsten, på hvilken visan om stenen i grönan dal står inristad, och tillägger: »Holger Roszenkrandtz siger, at dete findes icke paa hin side Randers, men er kun en gjøre snach.» Exempler skulle kunna mångfaldigas.

Vid sidan af det samtida ordet, taladt eller skrifvet, lernade den föregående tidens vapen- och släktböcker en viktig del af stoffet till Sophia Brahes släktforskningar. Ännu är en hel liten samling af dylika böcker, hvilka stått i hennes bibliotek, bevarad. Man möter bland dem utom andra hennes farmoders Sophia Ruds släktbok, Vivica Podebusks från 1553, Lisbet Bryskes, skrifven på Stavanger kungsgård 1625 och 1628 skänkt till hennes dotter Birgitte Krabbe, äfvensom Helvig Kaas' af 1628 med däri inrymda ett femtiotal år äldre släktanteckningar ¹⁾. Men denna samling utgör endast en bråkdel af dem, som i Sophia Brahes kopieböcker finnas nämnda och excerperade. Där möta bland andra vapen- och släktböcker, tillhöriga Sten Bille, Kirsten Kaas, Sigvard Grubbe, Palle och Axel Urne, Sophia Below, Margarethe Friis, Abel Skeel, Else Munck, Niels Krag och Claus Lyschander. Äfven till borgerskapet i Helsingör har Sophia Brahe understundom tagit sin tillflykt. Det citeras en stor bok, som borgmästaren Peder Svendsen egde; »dissze waben», heter det på ett annat ställe, »har jeg ladit ritze aff Casper Mallers bog her j byen».

¹⁾ De båda senare i likhet med de förra nu i Sv. Riksarkivet. — I Helvig Kaas släktbok, som skrifvits på Ovesholm, läses å s. 18 följande om Sophia Brahe och Erik Lange:

»Sophie Brahe fick Otte Thott till Erickshollum. De aufflede enn sønn samen ved naffnn Thage Toett, som sich Brede Randtzows datter till Randtzoe-holm. Sidenn bleff frue Sophie Brahe gyfft jgienn och fick wunng Erich Lange. De drog vdaff riiged, som huer mand vitterligt er, for giæld och løffte. Hand drog aff sin egenn frij vilge aff landett for andenn aarsage; hanns giældenner ville gierne hand schulle bleffued i landett, wille giordt meged for hanns schyld. Menn hannd haffde haabtest att giordt sin sagh saa goed, att hand ville betald enn huer mere end hannd var schyldige. Menn naar lyckenn vill icke, saa hjælper jngenn windschibellighed. Hanns frombhed satte hannom wdj giæld.»

Det var utan tvifvel endast ytterst sällan som de danska släktboks-författarinnorna gjorde bruk af ett rikare källmaterial än det här nämnda. Sophia Brahe har gjort det. Hon har haft till sitt förfogande, i sina kopieböcker begagnat eller helt afskrifvit äfven sjelfbiografiska anteckningar eller äldre med de omhandlade personerna samtida släktmeddelanden. Man finner sålunda på ett ställe »her Arffuidt Trolles federne oc møderne slegtt, som er schreffued effter en fortegnelse, som hand med egen hand haffuer schreffuet», och på ett annat utdrag ur Iver Juels anteckningar från 1500talets början¹⁾. Och mera än en gång har Sophia Brahe låtit öppna arkivkistorna på herresätena i Skåne som i det öfriga Danmark för att med tillhjälp af de talrika pappers- och pergamentsbref, som de rymde, binda släktled vid släktled. På Eriksholm stod i hennes tid ännu »de Thotters breffuekiste» med Iver Axelsens kvarlåtenskap; på det närbelägna Svens-
torp, Ulfeldernas herresäte, hade jemte andra af Thottarnes äfven en del af Trollarnes dokumenter hamnat, och ur Aage Axelsens arkiv lemnade Sophia Below, gift med hans sons sonson Christian Thott till Boltinggaard, utdrag och afskrifter. Äfven om Rosensparrernas arkiv på Skarhult tala Sophia Brahes släkt- och kopieböcker. Och hennes studier i dessa diplomer, som nu mången gång blott föreligga i hennes afskrifter, hafva icke inskränkt sig endast till deras innehåll: hon har också studerat sigillan, som hängt därunder, och af vapnen dragit sina slutsatser. »Det første waben» — heter det under afskriften af ett pergamentsbref från 1464 — »war dj Enhørningh Skrammer waben, det andet war Stihager Schrammer waben med ingen krogh paa, bøde lidet hen till den wenstre side; om bege disze waben stod bogstaff, kunde iche leszis; den 3 war borte; dj thoe andre waben kunde mand iche kiende. Wden paa stod: Breffue paa Leerwed.» Man studsar: det är nästan som en anmärkning i ett modernt diplomatarium. ~

¹⁾ Numera i sin helhet tryckta af *O. Nielsen* i *Danske samlinger*, I, 47—59.

Med detta rika källmaterial, samladt under årens lopp från skilda håll, till sitt förfogande har Sophia Brahe gått till sitt arbete. Hon visar sig icke hafva varit blottad på kritik: hon har jemfört stridiga uppgifter och dragit sina slutsatser. Hennes anteckningar hvimla af rättelser i randen, ofta inledda med ett: »det er icke rett», »det kan icke were rett», eller »dette er forskreffuet». Hon visar härvid ofta ett riktigt omdöme. Men trots detta måste det först som sist medgifvas, att hon vid talrika tillfällen saknar blick för en rätt värdesättning af de olika källorna: lika litet som hos hennes samtid var hos henne ännu auktoritetstron bruten. Det förefaller, som om hon tillerkänt diplomerna ett högre värde än annat, men hon har varit böjd att gärna tro på traditionen, som berättades henne, utan att granska dess halt, och hon har icke nog uppmärksammat den olika beskaffenheten af olika släktböcker. Hon skulle hafva kunnat sagt som hennes väninna Beate Huitfeld på Svenstorp sade om sina förfäder: »Jeg maa icke throe de ville schriffue saa groff løgenn och sette slig en snack samenn, och gjørre slig en gemeen thalle der aff for deres effterkommere.»

Detta gäller i första hand de tidigare leden inom hvarje släkttafel. Här sakna icke ens de öfver Braher, Biller och Rosenkrantz misstag. Men ju närmare Sophia Brahe kommer sin egen tid, desto säkrare blifva hennes uppgifter. Och denna hennes egen tid — den omfattade nära ett århundrade. Hon var född, då Christian III ännu regerade Danmark, hon hade alltid lefvat i de kretsar, hvilkas ättartaflor hon uppsatte, och hon slöt sina ögon först i Christian IV:s sista år.

* * *

Det har redan förut antydts, att Sophia Brahe fört en vidlyftig genealogisk korrespondans, och att delar af denna föreligga i hennes kopieböcker.

Den af Sophia Brahes korrespondenter, från hvilken de flesta i dessa införda brefven stamma, är Beate Huitfeld ¹⁾,

¹⁾ Hon var född 1554 i Köbenhavn och dog 1626 i Lund.

sedan 1586 enka efter Knud Ebbesen Ulfeld till Svenstorp. Hon tillhörde den högsta danska aristokratien, och hon och hennes broder, den lärde kanslern till Lillö och Odersberga, gifva inom denna en bild i mycket motsvarande syskonparet Sophia och Tycho. Redan 1572 hade hon kommit i drottning Sophias jungfrukammare och hon tillbrakte sedan större delen af sitt lif vid hofvet, 1596—1612 såsom hofmästarinna hos Christian IV:s gemål Anne Cathrine, 1612—1617 såsom hofmästarinna hos prinsarne. Vid hennes namn har hitintills i främsta rummet fäst sig minnet af de båda slott hon byggde i Skåne: det i skånska kriget förstörda i all renaissancens prakt strålande Mölleröd på Finjasjöns strand och det i sin rena skönhet alltjemt lika fängslande Svenstorp på höjdslutningen söder om Lödde ström. Brefven till Sophia Brahe visa henne nu från ännu en sida, delande sin samtids böjelse för genealogiska forskningar och i besittning af en vid kunskap i dessa ämnen. Det har varit ett intresse, i hvilket hon och hennes broder Arild mött hvarandra.

Sophia Brahe och Beate Huitfeld stodo i nära skyldskap — båda räknade med stolthet sina anor från tvenne af Nordens berömdaste släkter: Thottar och Trollar. Därmed var uppslaget till en brevexling dem emellan så att säga gifvet, när den någon tid efter Sophia Brahes återkomst från utlandet tog sin början.

1.

Min hierte søster, som din goede schriffuelsze formelder, att di vlffue saxer, der staar offuen paa throllenn, dett schulle vere di Laxmander j dj dage, saa forstaar du dett icke rett. Dett er ingenlunde saa, men di Jervlffuer di haff:r førtt, førend hand slog den pusling jhiell, thu ting, som staar hoes throlle hoffuedett offuen paa, och dett schall verre thu jernn, som di haffuer brugtt i gammeldage, naar di haffuer fangett vlffue i Suerrigh, och derfor kaldes de Jervlffue, och førde dem inden i vabenett, och siden hand schall haffue slagett puslingen jhiell, haff:r di førtt dem offuenn paa hoes throllehoffuedett. Men der er en di kalder Inger Wlfful, siger di, for den aarzag, att di gad

icke hafft denn vmag och kaldett dem Jervlffue, och du vest, i gammeldage da for di dett offuer med den mindste vmag, som ieg baade haffuer hørtt och seett paa mange och end paa di Throller, att di gad icke hafft den vmag och sætt en hell troid, men ickun hoffuedett. Der haffuer och vered en anden slecht i Suerrig, kaldes Vlff, och dett kommer heller intett ved denne slegtt, och throllen kommer heller intett ved Laxmenderne. Laxmander er en slegtt for sig selff och kommer slett intet ved Throllerne ¹⁾).

Din moder och jeg vi haffde Laxmander vaben lige nær i vor anner, for du ved, din moders moder[moder] och minn moders fader var sødschen, och vi er nest sødschennbørn, och paa den side haffuer vi Laxmander vaben. Thi fru Beate, herr Jffuer Axelszens datter, som haffde her Arffued Trolle, hendes moder var en Laxmandt och hed fru Margrette Laxmand, och fru Margrette Laxmandz moder var her Erick Krummediges datter. Thi att her Arffued Trolle var 3 ganger giftt, och der kom jngen effter kong Karls datter, som her Jffuer haffde først ²⁾ Men wi er effter den frue, som var fru Beathe, der var her Jffuer Axelszens datter, hues moder var en Laxmandt, som jeg till forend haffuer schreffuedt. Mer kommer Laxmendene Throllerne intett vedt.

Och som du schriffuer och nessner en herremandt, der icke ville throe, att hand szaa haffde slagett en pusling jhiell, saa ved ieg icke mer aff, end som de gamle haffuer schreffuedt for noggen hunder aar siden, som schulle vere sched i Suerrig ved Edz gaardt, som di suare schoffue och storre bierge er, som di gamle haffuer schreffued for nogen hunder aar siden, och haffuer schreffued dett mand fra mand, paa all slegtt, indtelt dett nu er komen paa os. Jeg maa icke throe de ville schriffue saa groff løgenn och sette slig en snack samenn, och gjørre slig en gemeen thalle der aff for deres effterkommere.

Vi haffuer och titt hørtt sige aff schofftrolle, puslinge och vildduerre, som ieg och selff, om ieg var dig till ordz, ville berette. Slige loed sig tilszyne, som ville vere her forlangt att schriffue, huilckett end haffuer bevist sig paa ett sted aff kongens godz, som ieg haffuer i forszuar aff kongenn, som icke lig-

¹⁾ Säggen om trollet, hvars hufvud Herve Eriksen Ulf eller Trolle skall hafva afluggit, beröres i detta bref väl för första gången inom litteraturen. Nästa gång det sker är i Petrus Jonæ Angermannus' likpredikan öfver fru Anna Turesdotter Trolle 1620.

²⁾ Magdalena Karlsdotter Bonde var herr Ivers tredje gemål. — Sophia Brahe tillägger med anledning af Beate Huifelds uppgift: »thi her Iuer hade ingen børn med hinde uden en dater, kom jutid till alders».

ger her till kloster ¹⁾, som vaare her forlangtt att schriffue. Vi finder dett och i dett ny thestamentte, att spøgelszer er till, thi apostlene den thid di saa Cbristus gaa paa vandett och di var i schibett mentte di, att dett haffde verred et spøgelsze. Dett er nu nock der om paa denne thidt. . . .

Den mallede pusling waben du schriffuer och begier, du maatt beholde, maatt du beholde, saa lenge som du vilt.

Dett andett du schriffuer om och begier, att ieg ville lade dig faa och sendett till Ericksholm, och du haffuer der bestelled saa vest ett budt, saa maatt du icke derfor fortенcke mig, for ieg haffuer schreffued dig till tilforrn, att du maatte icke faa dett, icke heller begiere dett, førend gud vill vi kommer selft tilszammen, thi dett kand intett thiene dig, och kandsche du kunde icke heller behoffuedt, naar du fick dett. Dett er nock sagt paa denne thidt.

2.

Min hierte kiere søster, dett du skriffuer om dij krønicker, saa har ieg laandt Kristoffer ²⁾ dem alle nij, ellers skulle du gierne faett dem, men iegh wed well, att min broder for ett sted wild ij en aff dij krønicker ³⁾, dett er med dett sandbarn, men hand wiste dett icke, førend bogen war trøcktt, att ieg wiste ham breffuidt igen, thi den dij wille hafft den arff fra och gjorde dem ett sandbarn, hinds szøn hed Stij Ollszen, hansz moder hed fru Ellenne och war søster till dij 9 Axellszøner, men huem den war, som lod gøre sig dett sandbarn och wille haffue den arff der medh fra den lille Stij Olssen, som war dij mange Axellszønersz søster sønn, hansz fader hed her Olle Stijsøn och war en Kraagenosz. Dett er wmulligh, att ieg kand rette digh j alt ting, vden jeg war digh sielff till ordz, for dett er szaa møgett, men iegh sender digh en sedell paa dii 9 Axellszøner, som er effter her Axell Pederszøn, thij dett wille were alt for langt att rede wd, dett loffuer hen j saa mange slegtter, men ieg føllger kun dj nie, szom er aff den green, wij er komen aff.

Och som du schriffuer att du h[ar] fundett een, som heed Stij Axellszønn, saa war hand intett aff dij Totter, menn Biørn Sagstrup och fru Anna paa Skotterup er komen effter ham ⁴⁾. Huad slegt hand war aff, wed jeg icke, men hand war intet aff

¹⁾ S:t Peders kloster i Lund, med hvilket fru Beate förlänades 1615.

²⁾ Kristoffer Knudsen Ulfeld († 1653), brefskrifvarinnans son.

³⁾ Arild Huitfeldt i Danmarks riges krønিকে, III, 416.

⁴⁾ Båda stammade från en syster (Ellen) till Stig Andersen Thott till Näs.

dij Axellszønner. Huem der wille lede der effter, kunde mand weell finde dett, men hand komer osz inttett we¹. Saa maa dett well gaa forbij.

Min hiertte søster, som du schriffuer, att du har funden dett schreffuet, att dij Laxmander och dij Troller skulle werre aff een sleggt ¹), saa er dett icke saa, men iegh har thillforn skreffuidt digh till, adt dij Vlluer er dij smaa sagser, som staer offuer paa Trolle wabnedt hoss Throlle hodett, men her Aridt Throlle, som haffde den fru Beatte, och fru Beattisz moder var en Laxmand; mere wed ieg icke der aff end aff dij gamell skriffter, som iegh till forn har laant digh. Nu dett du skriffuer om fru Byrette Bondiss datter, saa findiss hindisz fadersz naffuen alle sted skreffuidt med Bonde Ipszenss naffuen, och dett skalt du wide, att alle dj, som i gamell dage hed Jacop, dem kallte dij Ip eller Jepe, men i breffuid hed hans søn Bonnde Ipszen och war en Tot. Jeg will end wisse digh dij breffue hanss naffn star j, om dett giordisz behoff ²).

Du skriffuer, att du har itt sted funden, att fru Berettes moder skulle were her Knud Thruedszens datter aff Ørtostt ³), och begerer hanss waben att wide, saa war fru Berette icke her Knudz datter. Herr Knud haffde well en frue, hed fru Maren, som du har well nogett hørtt om, och ieg will med dett første, nar jeg bliffuer nogitt stercker, lede, huem den fru Maren er. Han war to gange giff, hanss sziste høstru hed fru Ingebor Hack ⁴).

3.

Min hiertte søster, dett du schriffuer om den her Johan Frisz⁵), saa haffuer ieg alderigh skreffuett dett, vden drengen haffuer forschreffued sig ⁶); hand var aldrig giff; jeg kende ham well; jeg haffuer seett ham. Dett er migh vnderligh, om hand kunde for-

¹) Sophia Brahes tillägg: »Det mente jeg ike».

²) Sophia Brahes tillägg: »Jeg hade ike skreffuit saa, di jeg wed, ad fru Birgte her Per Brahis war en Tott».

³) Sophia Brahes tillägg: »Men ieg hade skreffuit, at jeg wile wide, huem her Knud Trudsens hustru war».

⁴) Knud Truidsen (Has) till Örtöfta var gift: 1:o med Maren Bondesdatter (Thott); 2:o med Ingeborg Andersdatter (Hak); 3:o med Margrethe Vernersdatter (Parsberg).

⁵) Om Johan Friis till Hesselager (* 1494 † 1570), Danmarks rikets kansler, skrifver Sophia Brahe på ett annat ställe: »Her Johan Friesz candteler wille hafft fru Anne Thinhusz; dj hørdis ner til samen».

⁶) Sophia Brahes tillägg: »Det fantz it andet sted i en slegtebog och war forschreffuit».

schreffuett sigh for Grisz och satt Fris, thi ieg bad ham schriffue de gamle Griszler och icke de Griszler, som nu er.

Nu som du schriffuer, du haffuer fundett i fru Sophia Rudz slegttebogh om de 9 Axellszønner, att een iblant dem schulle hedt Sli Axelszønn, saa er dett icke sandt, fordj ieg haffuer dett skiffte breff, som er gaaen imellem dem paa Lunde landsztinng.

1. Men der war een, hed her Erick, hand var Sueriges hoffmester, hanz frue hed fru Ellene, de haffde ingen børnn. Ieg will wiisse dig gamle breffue om derisz arff.

2. Den anden hed her Aage Axellszin, den er Peder Tohtt och nogle i Suerigh komen effter, som well gamle breffue och register skaal vduisze.

3. Den tridie hed her Oluff Axellszøn, hand war Danmarcks hoffmester, hans datter hed fru Berette, hun war her Oluff Roszenkransz moder paa Valøe. Och effter her Olluff Axellszønn haffuer hand arffuedt Waløe. Her war vell lange saacker att snakke her om, om vij var hinn anden till ordz, som sanden er.

4. Den fierde var her Jffuer Axellszønn, som først haffde till hustru fru Meregrette Laxmandz, den vi er komen effter, och fick sziden kong Karls datter aff Suerigh. Och ingen børn med hende ¹⁾.

5. Den femtte hed her Philippusz Axelszen, hanz hustru hed fru Ingeborig ²⁾, hun war her Eggertt Fridløffs datter, och for dett suogerskab sagde her Eggertt Fridløff den første kong Christian huldskab och mandskab op och rømede Danmarck den tid de mange Axellsønner rømde. Jeg wed icke till wisze, om hand heed her Johan eller Eggertt, men heed faderen Johan, daa hed sønen Eggertt. Och dene fru Ingeborgh och her Philippus haffde ett børn, saa arffuen falt [icke] till bage igen paa de Fridler ³⁾; hun hed Ingeborg, hun bleff gifft till Suerig och bleff vdgifuen med dett godz dij arffuede i Suerigh effter her Philipus Axelszøn; hun fick her Erick Trolle, och hand war her Jacop Trollisz halffbroder; hun war biszp Gustaff Trollis moder; hand bleff ij Fyn paa Øxebierett ⁴⁾.

6. Den siette hed her Lauersz Axellszønn, hand war tuende gange gifft, och begge hanz husztruer hed fru Karen; den eene var suensk och hed fru Karen Miser [o: Niepertz]; der er store

¹⁾ Sophia Brahes tillägg: »Wden en dather, som kom intid till alders.»

²⁾ Sophia Brahe anmärker: »Hun hed Anne [o: Ermegaard] och hindis datter hed Ingebore.»

³⁾ Här är i texten inskjutet: »Saa haffde her Eger Fridle end en datter; hun var gamle her Andersz Billisz szøster; hun hed Ingeborig.» Herr Eggerts enda dotter Ermegaard blef i sitt andra gifte moder till Anders Bille.

⁴⁾ Sophia Brahe anmärker: »Det findisz icke saa i krøniken.»

slegtter efter dem i Suerigh och Finndland; han haffde ochsaa een datter, hed fru Anne, hun bleff i hendisz første barszel-szeng, hendesz hoszbond hed her Hansz Bille, war de 2 fruertz fader paa Egede, förind hand fick [deris] moder. Jomfruerne haffuer jag szcet. Och fick ett barn, och med dett barn arffde hand Neszbyholm i Sielland och solde dett siden; saa arffuede hand och derfraa di Axellszønner.

Jegh finder ochsaa, att en aff dem, enthen her Laffrensz eller her Phillipus, haffde en datter, skulle heett Anne, och bleff gifft till Broholm; ieg troer dett [intid] szaa, men hun fick een aff de Biø[rner]; du wedz well, en guod gamell szlegtt, [kan] well tencke di Biø[r]ner er komen d[er]aff¹⁾.

7. Den szyfluende hed her Kiell, der war ingen effter ham, for jeg finder ham indför . . . dij haffuer skjiftt effter ham; ieg finder ett breff, att nogle arffuinger haff[uer] bettalt nogen giæld, och her Arell Trolle ochssaa betald nogitt paa hansz husztrusz wegen.

8. Den ottende hed Andersz Axellszønn, hand drøkned j Hickeberre søe och bleff inttet gifft. Skifftebreffuedt formeller och om hansz arff. Hand stod paa broen och haffde szin festemø j aarm, och stød till reckett, och de falt vd och bleff der begge to. Men fru Talle²⁾ berette dett anderliudsz. Hun sagde, att jomfruen haffde giffuen ham munster att sticke paa sine kleder, och dett skulle vere en tromett, och hand stoed op till reckett och wiste hinde dett war ferdigh, daa szuarde hun, bleszer hun aff, och da skulle hand bleffuedt szaa jffrig och tog hende ij fallnn och szpranck vdj och bleff der begge toe³⁾. Mere ved jeg der icke aff.

9. Den niende hed her Peder Axellszøn, hand var proust ij Dalbye och skulle haffue werid biszp i Fyen, men hand haffde studeridt litt for mөгitt, saa hoffuedet bleff galt paa ham. Hand haffde ingen børn.

Nu haffuer du dem, de var icke fleer effter den fader, men de 2 dötter haffuer ieg sagt tillforen. Nu haffuer du de

¹⁾ Oluf Axelsens dotter Cecilie († 1474) blef gift med Bjørn Johansen Bjørn till Voldby; Philip Axelsens dotter Anne † ogift 1464.

²⁾ I Sv. riksarkivet befinner sig en vapenbok, upplagd af Christense Krag († 1657), dotter till Mogens Krag och Sophia Jul, hvilkas vapen inleda boken, och gift med Fasti Stavervskov Glambek till Öluffgaard. Å de första sidorna har fru Christense under fromma tänkespråk tecknat sitt namn. Senare har boken varit i Thale Ulfstands ego. Denna har å bl. 33 under Urnernes vapen skrivit: »Ere vare gud i himelen for den gode mand ieg haffuer faatt aff dene slegt. Thale Vlfstand. Egen haand 1655.»

Denna vapenbok införlifvades 1722 med Antikvitetsarkivet och kom vid dess upplösning 1780 till sv. riksarkivet.

³⁾ Sophia Brahe i marginen: »har kun werid snach.»

9, men dett dij skulle vere 10, dett hørde jeg alderigh, førend din faster fru Madalene ¹⁾ sagde dett, och der effter haffuer mange hafft den snack du well wed ²⁾).

4.

Jeg haffuer jgenem set det du szende mig med di trinde kringeler och er ret. Jeg haffuer nogle slegte rigister om di szuenske och dansche konger fra kong Gorm den gamle. Vij komer der alt jnd paa Throlde sziden, paa end en side foruden det der staar i dj kringler, szom du sender mig. Den slegtebog formar fast mere end det du szende mig.

En Wlstand ³⁾ fick en Throlle, som war min moder faders søster och din oldemoder. Hindis moder[moder] var en Laxmand. Det findiss adt were schreffuit, ad en Laxmand schall haue verid konge i Suerig. Men vi kan det jntet regne, det er saa lanngt, men fra den første kong Waldemar i Danmark kan well bade du och jeg regne vos paa Throlde sziden, effter en hans datter fick kong Erick i Suerig, den 10 aff det naffn; dateren hed Rigissze och bleff droning wdij Suerig; hun drog thill Danmark och begierede kong Waldemar Siegers hielp, der de wille szette hinndis børn aff fra kongerigett, och effter en hindis søn, hed hertug Bendt, ere alle wi Throller komne paa herr Arwid Tholders fadermoders side.

Dy suenske konger giffte denem jblant adelen, som mange historier giffuer tilkende.

Paa en Bildis moders vegne, som var din oldefader her Sten Billis hustrues moder, kommer du och jnd med gamell kong Gøste, och hun hed frue Berette och førde den stormvassze, som dj Wasszbyrd nu fører. (Mange wide icke andet end dj wasszbyr er af gammell kong Gøstis folck, och er det icke, men huad en huer fører offuen paa hielmen, wed ieg icke endnu.) Denne frue Berete fick en Rønou, der dissze 3 konge riger war wnder Danmark, och hun haffde en dater, hed Margrete Rønou, hun fick her Stien Bille. Hand wor lanszdomer wdj Skonne; de haffde en søn, hede her Claus Bille, som war dinn moderfader.

Om Wlstenderne. I slegte bogen haffuer dj begyndt paa Gert Roe ⁴⁾, och det er ret, fordj hand var thend første her kom jnd j landet. Hand fick her Holger Jonsen Wgerups datter;

¹⁾ Magdalena Brahe g. m. Jörgen Urne till Boserup († 1560).

²⁾ Sophia Brahe anmärker: »Den snak war ike sand. Den tiende hørde intet i [k]wl mz di andre, och kom jngen slegtt effter ham.»

³⁾ Sophia Brahe inleder detta stycke med anmärkningen: »Suar om noget ieg hade skreffuet hinde til.» — Hon tillägger, att ofvannämnde Ulfstand var herr Jens Holgersen.

⁴⁾ Släkten von Rohr förde samma vapen som Ulfstanderna.

hun hed jomfrue Christenze Wgerup. Hun war lam, och fick hand Gleminge med hinde. Det war icke daa saa byget eller forbedret, som det nu er. Dj haffde en szøn, hed Hendrich Gierden, fick en frue, hed Helle, førde en stor fugell som en thrape i hindis waben, Med hinde fick dj Sallerup, som ieg troer nu liger wnder Gleminge. Dj haffde 2 szønner, den enne hed Holger Hendrichsen, som war her Jens Holgerszen och de sydskens fader, och Jep Hendrikszen, som var Hack Hollgerszens och di sydschens [faders] faderfader.

Nu ma jeg och reformere noget i din store slectebog om den Bille, der haffde frue Edell.

Hand war icke Peder Billis søn aff Suanholm, men hand war her Hans Bille och her Anders Billis broder. Och hans moder hed frue Ermegard och war her Egert Frelis dater. Hindis moder hed fru Karen Krompen [o: Anne Iversdatter Juel].

Men ad Torben Bille, som haffde fru Edell, var broder thill her Anders Bille och her Hanns Bille, och war icke her Peder Billis szøn aff Suanholm, som din slectebog formelder, men war broder med her Anders och her Hans Bille, kan du forfare aff ett affkalds breff, som ieg sender dig en copie aff, ad her Hans Bille har verid paa ett skiffte paa sine wegne och szin broders barns wegne . . . fru Edele.

Jeg sender dig och en stor slegtebog om dij danske och suensche konger. Den er lige som en halff krønnicke, och hun stemer paa det siste jnd paa thend szlectebog du szende mig med de trinde kringler. Villt du lade skriffue thend vd, da maat du det well giøre.

5.

Wist du icke ad du och jeg haffde en oldefader? War icke fru Lizebet her Klaus Bildis moder och min moders fader tho szyskende och end thuelinge fød paa en thid, den ene en thime elder end thend anden? Se i din slectebogh, skall du icke haffue 4 aalde fader 4 aalde moder paa suersziden.

6.

Jeg har och fundet jtt gammelt breff, at fru Biatte, som war her Jffuer Axelzsens dater, haffuer werit giffit till forn, førind hun feck din och min oldefader, her Aarildtt Trolle, och haffde en aff dett szlegt, som kaldis Lille ¹⁾, och haar booit i Ariltsløff houffgaard och haar haftt itt barn med hannem ²⁾,

¹⁾ »Hand hed Trud Pedersen, førde det waben, som kaldis her Joen Lille: blaa och gulle bielker,» antecknar Sophia Brahe i randen.

²⁾ Sophia Brahes anteckning: »Hand hed Peder Trudsen.»

och hindis mandz moder haar tagit baarn till szig, der hindis mand døde; szaa er barnet bleffuen døtt, szaa at frue Beatte arffuet szitt barn, szaa witt szom barnens faders waar, men farmoderen leffde, der for kunde fru Beatte icke komme jnd i szit barns fader moders godtz, fordj hun offuer leffde frue Beattis baarn, och hun haar het fru Kiersten den fader mor, och Anders Stiszen i Nees och en hans broder di erre bleffuen denne frue Kierstens arffuinge, och en fru, har heet fru Mette i Giesholm, er och bleffuen fru Kierstens arffuinger med Anders Stiszen. Dette schriffuer ieg digh, for du wilt wide om Anders Stiszens folck i Nees. Huad szlegt fru Kiersten var aff, det wed ieg icke ¹⁾, men min szøster ²⁾ mentte, att hun war aff en slegt, szom de kalder Giødickszønner ³⁾. Men der er fallen thrette imellom Anders Stiszen i Nesz och her Aarilt Throlle for det, at fru Kiersten tog szame barn thill szig, och frue Beatte gifft szig. Och frue Kiersten haffde barnet hoes szig i nogenn aar, daa thog frue Kiersten barnens faders godz till szig, daa tog hun en gaard eller tho aff frue Beattes faders guodz och viste icke andet, jnd det haffde werit barnens federne, och der offuer kom Anders Stiszen i Nees och hans broder j trette med her Arilt Trolle, och fru Kierstens arffuinge de matte legge her Arild Trolle wd bade for det godz, som frue Kiersten anamet aff her Jffuers godtz, deszligeste maatte de legge fru Beatte och her Arildt vd fru Beattis barns ferne, som hun haffde med den første mand, och løszøre boo och boschaff, szom hun haffde med barnet.

Daa haffuer her Anders Stiszen beszeglet med szligt itt waben, szom de Axellszønner, men om det haffuer hafft den farue som dj Axellszønner, det kand mand icke szee paa szignetet. Jeg finder ham icke heller blant de nij Axelszøner. Som ieg szende dig enn copie aff her Arildt Trollis rettergang, som her Arild Trolle har hafft medh her Olle Stiszen for kongen ⁴⁾, det szer du, at di haar skiffet Anders Axelszøns godtz och Kield Axelszens och Peder Axelszens, for di haffde jngen børn. Den her Sti Ollszen, som haffde fru Barrbra Brahe, hans moder hun war szøster thill de mange Axellszønner, och hun hede fru Ellen, och hon fick jntet joregodz. Deraff kom trete jmellom di Axelszøner och gamble her Olle Stiszen.

¹⁾ Fru Kirstine Stigsdatter Thott var syster till Anders Stigsen.

²⁾ Utan twifvel Margrete Huitfeld († 1600), g. m. Mogens Eriksen Mormand till Bramslykke och Löfvestad.

³⁾ Sophia Brahe antecknar i margen: »dett er ike rett, thi Sti Erichsen haffde en datther, som hed fru Giertrud; hindis hossbunde hed Andersz [3: Axel] Gødichsøn paa Gunersløff.»

⁴⁾ Detta bref afskrifvet i Sophia Brahes stora kopiebok.

Nu om nogit, som staar i diin slectebog.

Som du wille wide huad szlegt den her Stj Anderszen aff Biørnholm haffuer weridt, saa har ieg lest ij nogen krøneker, ad hans høstru skulde haffue verid en aff kongernis søster, enten ij Danmark eller ij Norge ¹⁾. Jeg har well och, men ieg var barn, hørt en visze der om en part, men hand schulde sielff haue weridt aff MarStis folck, men huad hans thillnaffn har verit, wed ieg icke. En skreffuen bog har ieg, som Ane Krabe paa Stenollt haffuer giffuet mig om et skiffte, same Stii Anderszen har skifftet ij melom sine søne døter, troer ieg, och en hed jomfru Thoue och en jomfru Liiszebet, men ieg ved icke, huor den liger jblant mit thøy i Kiøbenhaffn och anden stedz...

7.

Min hiertte søster, efftersom ieg forstaar du studerer nu flux i slecttebøger och wille wide alle slegtter saa møgett kand faa at wide och dett der gammelt er, saa haffuer ieg schreffued och lagt her hoes, saa dett thør vell vere rettest, som du haffuer schreffued, men sandellig ieg haffuer hafft dett før schreffued, att hun schulle verid en Basze, och dett er borttkomen for mig.

Och efftersom ieg lod dig wide, att her Axell Laueszen var en Brock, huilckett och var santt, saa vill ieg ike heller lade att lade dig wide, om du haffuer løst thill att wide, huem hans moder var. Da hed hun fru Pernelle. Jeg kand thencke hans datter, som hed Pernelle och var her Albrett Engelbrettszøns hustru, hun haffuer vered kallett effter her Axell Laueszøns moder, och var samme her Axell Laueszøns moder søster till den onde fru Giertrud paa Hickeberre, och hendes moder var aff de gamle Muncker, som fører thill vaben enn gull bielcke thuertt i itt røtt feldt, lige som Krabberne før en rød bielcke i ett gultt feldt, thi du vest vell, att di Muncker, som nu er thill, før Langer vaben och er Langer aff rette. Hun haffde enda en søster vden fru Giertrud. Dett er her for langt att schriffue.

Min hiertte søster, nu vil ieg lade dig wide, att ieg haffuer fundett nogett litt aff her Anders Stiszøns slegtt i Næs, saa det er icke sandenn, dett du vest vell folck haffde sagt om den slectt ²⁾. Hand haffuer icke heller vered broder til de 9 Axel-sønner, som ieg och haffuer seet skreffuenn i enn slegtebogh, att hand schulle haffue verett. Men ieg haffuer fundett, att hand haffuer hafft enn broder, hed her Niels Stiszønn, hand var prelatt (!) j Lund, och di haffde to søstre, den ene

¹⁾ Enligt arkivarien Thiset torde här föreligga en förväxling med Peder Stigsen (Krogno), g. m. Valdemar Atterdags halvsyster Regitze Løvenbalk.

²⁾ Sophia Brahe: »Dett war wist ike sande: det har jeg nock besken om».

hed fru Mette i Giedzholm, den anden haff:r heett fru Kistenn i Aridszløff hoffgaard, och fru Kisten haff:r haftt en sønn, hed Thruud Perszønn, och førde dett vaben med de mange blaa och gulle bielcker. Den sønn hand fick fru Beathe, her Jffuer Axelszøns datter, som vi er komen effter; hand var hendis første hossbunde. Hun haffde en sønn med hannem, hed Peder Truedszønn; hand døde, der hand var otte aar gammell. Och denne fru Kisten, som var mor thill den herremand, der haffde fru Beathe, hun tog barnett och godszett thill sig denn thid fru Beathe gifte sig jgienn, och tog en gaard med, som var aff fru Beathes Jffuers datters godz. Och den thid barnett døde, saa arffuede fru Beathe hans færne och icke mørne, fordi fru Kisten leffde baade sitt barnn och barnebarn offuer, saa fru Kisten maatte faa fra sig igien dett godz hun haffde anamed med barned, och der var stor trette for samme godz jmellen her Arell Throlle |: der siden haffde fru Beathe, som før haffde den Thruud Perszønn :| och her Niels Stigszønn och her Anders Stigszønn, saa her Arell haff:r komed i schiffte med dem effter fru Kisten. Di haff:r haftt ett møgett schönnt godz att schiffte. Her ligger schiffte breffuen, som er gaaen imellen her Anders Stigszønn och her Arell Throlle paa sin hustrues vegne. Jeg kand vell thencke, att gienpartten aff breffuett maa findes i de Thotters breffue kiste paa Ericksholm.

Dett siunes och lige som att fra Kisten haffuer haftt Glax i vere och Symbrishaffinn och Albo herredt. Jeg kand icke heller dømme rett derpaa, om hun haffuer vered gifft, førend hun fick Thruud Perssøns fader, eller icke. Dette ieg dig icke forholde kunde.

Det urval af Beate Huitfeldts bref ¹⁾ till Sophia Brahe, som här blifvit meddeladt, förer midt in i de tankar, som rörde sig hos de adliga släktboks författarinnorna i Christian IV:s dagar. Dessa bref äro tidstecknande. De gifva på en gång förtjänsterna och bristerna i tidens genealogiska forskning: det lefvande intresset för släkternas förflutna, hvilket af efterverlden icke kan nog uppskattas, och det trägna begagnandet af de rika källor, som stodo till buds, men på samma gång den på mera än ett ställe framträdande kritiklösheten och den ofta falska kombinationen af fakta. »Dette haffuer ieg fundett schreffuid for mig aff de gamble, lige som ieg sender dig dett» — är ett karakteristiskt, ej så sällan

¹⁾ Dessa bref återfinnas i Sophia Brahes äldsta kopiebok.

återkommande uttryck i Beate Huitfelds bref till hennes väninna.

De öfriga bref, som Sophia Brahes kopieböcker rymma, härröra alla från slutet af hennes lefnad. Det är bref, skrifna af Birgitte Mormand, syskonbarn till fru Beate på Svens-torp, Abel Norby, Helle Stensdatter Laxmand († 1640) till Rönneholm och de bekanta släktboks författarinnorna Lisbet Bryske († 1655) och Sophia Below († 1641). De utfylla i sin mån den tidsbild fru Beates bref gifva, och ett och annat af dem skall också här meddelas.

Fru Birgitte Mormand ¹⁾ skrifver antagligen i slutet af 1630-talet:

Jeg haffuer iche mine 16 anner hieme (dj er i Holsten at lade vdschere och sette i wor stue), men jeg sender eder en fortegnelse paa min herkompst, at i der aff kand erfare, huad waben det er. Och giffuer eder venligen at vide, at der er et waben iblant, som ieg nu sender eder vdkasted, som jeg jcke ved noget naffn paa, som gierne ville vide, huad slegt dett er aff, och kand jngen stedtz finde det. Wabnet er saaledisz: schioldet er huit paa schach, ner ad leger en halff graa hiorte vie med 7 toher, huilcket wender opad. Derunder staar enn gull stierne, och paa hielmen staar 2 halffue hiorte vier, som naar hortad samen neden till; der medt i mellom staar en gull stierne. Dett wabenn førte her Erich Jensenn aff Øresløff, och var den siste aff den slegt paa schiold sidenn, och menisz, at det schulle haffue veridt bisp Apsolons møerne waben. Giører vel och leder i eders slegte bogh, om i kunde finde naffn derpaa, huad slegt det haffuer verit, thi jeg kand jcke opspørge det nogen stedtz, vdenn jeg kand faa det hoesz eder ²⁾ . . .

I ett bref från Helle Stensdatter Laxmand, skrifvet på Rönneholm den 21 februari 1640, »huor wdj hun schriffuer goede netter paa hinded och Jørgens ³⁾ veigne», heter det:

¹⁾ Birgitte Mormand var gift med Christopher Steensen (* 1593 † 1657) till Grimsted på Låland.

²⁾ Brevet jemte Birgitte Mormands antafla infördt i Sophia Brahes kopiebok n:o 3. — Vapnet tillhörde fru Birgittes farfaderns farmor fru Karine, Mogens Pedersens af Hundslev.

³⁾ Jörgen Hohendorf till Falkenhagen (* 1577 † 1640), Helle Stensdatters man. Han liksom hans hustru ligga begrafna i Stehags kyrka.

Min fader ¹⁾ och moders bröllop war paa Nørregaard j Laalandt, och da haffde min morster Anne ²⁾ och saa bröllop paa den samme tid, som war den 7 november 1585. Den første min morsters mand hede Hansz Falster til Kåsløse j Falster. Di war thil sammen i 15 aar. Siden fick hun Strax [o: Stax] von Tinnen, och haffde dj bröllop paa Suenstrup den 30 januarij 1603 och leffuede dj thilsammen paa 9 aarss tid och haffde strax Suenstrup i forlening, och siden holt min morster husz nogen stund paa Ottestrup och siden paa Sandbygaard, saa lenge hun leffde, och haffde hun ingen børn. Min fader och moder leffde thil sammen i 17 aar och haffde dj 5 døttre och 1 søn thil sammen. Døttrene hede Merete och Liszebet, Helle, Sidzel och end da een datter hede och Lisebet Stienzdatter, sønnen hede Knud Stenszen. Min fader leffde thil 1614 och bleff her paa Rønnowholm. Da war wi 3 døttre, som offuer leffde min fader och moder, och war ieg och min søster hoes min morster, der wi haffde bröllop, men ieg war mesten hoes min mormoder fru Karen Gyllenstiern, saa lenge hun leffde; saa komb ieg thil min moster och war hoes hende j 4 aar, før Jørgen och ieg haffde bröllop, och haffde min søster Merete och Christopher van Tinnen bröllop j Kiøge, der mand schreff 1616, och haffde Jørgen och ieg bröllop i Kiøge 1620, och haffde min søster Sidzele och Clausz Wrne bröllop j Nsted 1623, och haffuer Jørgen och ieg hafft 5 døttre och 2 sønner, døttrene heder Magrete Hundorff, Karen, Merette, Sidzele och Anne Hundorff, sønnerne, den første heder Albrit Hundorff, den anden heder Stien Hundorff. Min morster Anne war paa een 5 aars tid hoes fru Lisebet Seest och siden war hun hoes fru Lisebet Frisz, thil hun schulle haffue bröllop; saa komb hun thil min mormoder, och haffuer ieg nu leffuedt alle mine sødschind offuer. Huad sig belanger med min morfader Hansz Lauridzen paa Nørregaard om den slegt, saa schal den første were kommen her ind j Danmarck aff Tydschland med kong Christopher aff Beyren ³⁾.

Särskildt liflig synes Sophia Brahes förbindelse med Sophia Below hafva varit. Ständigt och jemt möta i kopieböckerna meddelanden om upplysningar, som hon lemnat. Af hennes bref föreligga flera i afskrift; ett af dem, som rör sig om Erik XIV af Sverige, har följande lydelse:

¹⁾ Sten Madsen Laxmand till Rönneholm g. m. Margarethe Hansdatter Baden.

²⁾ Anne Hansdatter Baden till Nørgaard († efter 1630).

³⁾ Brevet infördt i Sophia Brahes stora kopiebok.

Faarup den 15 februarj 1639.

Huad belanger det du omskriffuer at haffue fundet wdj en thysk bog, den bog findis j mit kammer, om kong Henrick aff Suerig, der wilde hafft dronning Lizabeth aff Engeland, saa war det kong Erik, som det och findis j den suendske krønnike ieg haffde lant dig engang, mens hun fexerid hannom kon, hand haffde send sin broeder did engangh, och kong Gøste gjorde stor omkostning derpaa, mens det war jndtid den stund hun sad fangen, mens siden hun kom till regementet. Det findis ochsaa j de engelske historier Caudanus haff:r skreffuet, som min børn ¹⁾ haffuer paa fransøsk, dj haffuer leest det for mig paa danske, der kalder di hannom och Henriik, kand skee dj thydske derefter kalder hannom och Henriik, dj haffuer icke wist wnderskeed der imellom paa engelst, det war førend hand fiik nogen, att hand beyllet thill dronning Lisebeth, mens hans fader end leffde.

Ellers findis wdj de suendske krønniker jntet widre om hans gifftermaall, for det endis med Gustaffs historie, hand bleff well jndtet gifft, men hand leffuet, mens wdj den latinske slegtebogh findis slet jndtet om hans gemahl eller nogen hustrue hand haffuer hafft, endog hans nafn mange steder findis der udj, men huor hand nefnis staar derhoes en søen, hand haffde, kaldis hertug Gustaff, bleff j Rysland thill Muskow 1607, och en daatter, hede Sigfred, fiik Henrick Tott, och Aage och Erich waar hans sønner, och effterdi de jndtit haffuer wilt satt nogen moder till dennom, thuill ieg paa, att hand haff:r hafft nogen anden gemahl end den same du skriffuer nu om. Det war en skomager daatter, huilkett jeg altiid haffuer ment, dog di suendske will kand skee icke saa haffue det ²⁾.

Sin sårskilda plats intager ett af Sophia Belows bref, då äfven det meddelande af Sophia Brahe, som föranledde detsamma, finnes bevaradt. Det är ett meddelande, som i sin rättframma skildring af brodern Knud Brahes ³⁾ kärleksäfventyr med Sophia Mogensdatter Mormand ⁴⁾ är allt för

¹⁾ Hennes barn voro: Henrik Thott till Boltinggaard, Gladsax och Svinebjerg (* 1606 † 1674) samt döttrarne Birgitte (* 1610 † 1642), känd för sin lärdom, och Anne († 1658).

²⁾ Brevet infördt i Sophia Brahes vapenbok.

³⁾ Knud Brahe (* 1555 † 1615) g. 1584 m. den lärda Margarethe Eriksdatter Lange († 1622), Erik Langes syster.

⁴⁾ Sophia Mogensdatter Morman, faster till den förut nämnda fru Birgitte, lät efter äfventyret med Knud Brahe hålla sin egen begrafning, men vid en undersökning af kistan 1580 visade det sig, att denna blott var fylld med halm, kalk och jord. Hon blef senare gift med en af Christian IV:s onspännare Borkvard Maas och lefde ännu 1635. *Thiset*, Danmarks Adels Aarvog 1904, s. 307.

målände och alltför karakteristiskt för Sophia Brahes skrifsätt för att här icke införas. Hon skrifer:

Men ieg erindrer mig, at hun var hoes min farster datter fru Sidtzele Vrne, som haffde Albrit Oxe och boede j een gaard j Kiøbinghaffn, huor der er it smuck karnap uden for huset med forgylte bogstaffue uden paa, och jomfruenn laa nedden for j it kammer j forstuffuen, saa at alle dj der schulle gaa op dj gick først ind til hende, och der komb Knud ind thil hende; siden komb Johan Rud der ind, da løb hun split nagen j mod hannum, och vilde och haffue hannum j seng thil sig, huilket Johan Rud sagde min Erich, och min broder drog thil Erich paa Bygholm, och hand laante hannum heste och flyde hannum ud aff landet, och hand war j een krig j Franckrige 2 eller 3 aar derfor. Siden berette min Erich kong Frederich, at Jahan Rud haffde sagt hannum det som forschreffuitt staar, da sagde kongen, at war hun saadan een letferdig ting, da schulle den goede karl iche vere aff landet for hindis schyld, och befohl min Erich strax at gaa paa candze-[le]riet och lade schriffue it breff, at min broder schulde strax komme j landet j gien, huilket och schede, och min Erich leide it egit bud wdi Franckrige thil Knud dermed. Da komb hand j landet j gien och den tid tenchte Knud iche, at min Erich haffde søster, och hun haffde den tid Jens Kaasz.

Sophia Belows svar lyder:

Den jomfru du om schriffuer Knud Brahe belaa hede Sophia Mogens datter, och war wist hendis federne slegt dj nu kaldisz Mormend. Erich Mogensz, som haffde fru Anne Brock paa Barles, war broder thil hende, saa hun war farsyster thil fru Barbra, som haffuer Christopher Stenszen, och Birgitte, som haffuer Erick Stenszen¹⁾; den samme Sophia Mogens datters moder war wist een Huitfeld, saa det war paa den side Arild Huitfeld hørde hende thil; ieg wid iche rettere end dj war joe sødschind børn²⁾. Jeg haffuer wel hørt, huor hindisz moder bar sig at, mens fire aar effter hun fick thil liffue i gien, da fick hun it barn med een schreder. Jeg haffuer seet hende siden, hun gick kled som een borgerske³⁾.

De talrika släktförbindelser, som särskildt under unions-tiden förefunnos mellan svensk och dansk adel, hafva gjort det till ett behof för Sophia Brahe att utsträcka sin korrespondans

¹⁾ Jmfr s. 24 not 1.

²⁾ I margin: »jomfruen och hand war søschindbørn.»

³⁾ Brevet liksom det föregående i Sophia Brahes stora kopicbok.

äfvén till Sverige. Om denna korrespondans vittnar ännu ett i original bevaradt bref¹⁾ från henne till riksrådet Johan Eriksson Sparre på Bolmeröd (* 1587 † 1632). Denne hade under en beskickning till Danmark i början af 1629 sammanträffat med Sophia Brahe, och hemkommen till Stockholm hade han skickat henne »en slegte thaffuell, huor aff,» säger hon, »ieg haffuer hafft goed wnderrettening om dj Gyllenstierner slegt, som ieg well haffde thil fornn, dogh jcke saa smuct samensaatt aff enn rod med grenne, som dett er.» Med brefvet till Johan Sparre återsänder Sophia Brahe släkttaflan försedd med ett par rättelser och utbeder sig samtidigt några uppgifter om de svenska Braherna. »Min k. b.», tillägger hon, »wille icke fortenncke mig, at ieg saa bemøder hanem der med. Hannd giør mig enn stor welgierning, om hannd kunde fly mig nogenn beskenn derom.»

Men den ena vänskapstjensten är den andra värd, och Sophia Brahe sänder honom redan i förväg »nogenn thulipa blomster» och andra dejliga örter, som hon fått från Amsterdam. Råd och föreskrifter åtfölja sändningen. »Er dett best», heter det på ett ställe, »att mand setter den storre rod Cronne jmperialis mit wdj itt bied, och dett øffuerste, som er saa hultt, dett skall wennde opad, och der rund omkring sette thulipaa, icke witt fra hinanden, thi dj blomster lader best, naar dj staar neer thilsammenn». Hon talar här såsom den stora blomsterälskare och blomsterkännare, som hon var. Redan hennes ryktbare broder hade en mansålder tidigare icke haft ord nog af beundran för hennes trädgård med de många trädslagen och de vackra blomsteranläggningarne på Eriksholm²⁾.

* * *

Bland de Sophia Brahes korrespondenter, som framträda i kopieböckerna, saknas en, med hvilken hon sedan gammalt stod i nära förbindelse: Tychos vän in i det sista, Holger

¹⁾ Dateradt Helsingör d. 14/11 1629. Sv. Riksarkivet.

²⁾ Breve og Aktstykker angaaende Tyge Brahe og hans Slægtninge, udg. af F. R. Friis, 157—158.

Rosenkrantz den lärde ¹⁾). Det fins öfverhufvud inom litteraturen blott en enda antydan om deras brevexling och denna i en skrifvelse, af Christian IV från året 1639. Den vittnar om allt annat än finkänslighet hos konungen. Han befaller däri sin länsman på Kronborg att begifva sig till Sophia Brahe och tilltvinga sig afskrift af ett bref, som den religiöse kättaren, den »latinske Rosenkrantz» skall hafva skrivit till henne om rättfärdiggörelsen ²⁾).

Men saknas också i kopieböckerna alla bref från Holger Rosenkrantz till Sophia Brahe, bära dock ett flertal anteckningar i dessa vittne om de tankeutbyten, som egt rum dem emellan. Än är det en släkt- eller vapenbok, än ett pergamentsbref, än en eller annan anteckning rörande släkten Rosenkrantz, om hvilka det säges, att de härröra från honom. Det är intet undantagsfall, då man i margen vid en biografi af riksrådet Jörgen Rosenkrantz öfver kansleren Erik Ottesen påträffar ett yttrande som detta: »Dette bekom b ieg aff Holger Rosencrantz, och hand sagde, at hand haffde enda mere j sin were, som hans fader och med egen haand haffde schreffuitt, men hand kunde icke finde det andtet, end dog hand haffde meget leet der effter». Och ofta gifva randanteckningarne vid handen, att Holger Rosenkrantz gästade Sophia Brahe. Deras samtal hafva då gärna rört sig om hans släkts historia, och i sina kopieböcker har sedan Sophia Brahe återgifvit mera än en af de episoder, som herr Holger upprullat för henne. Århundraden hafva gått sedan dess, men berättelsen om Otte Nielsen ³⁾) och Else Krognos Holgersdatter

¹⁾ Holger Rosenkrantz (* 1574 † 1642) till Rosenholm, riksråd, för sina vidsträckta kunskaper särskildt i teologiska ämnen af sina samtida kallad »den latinske» och »den lærde». Hans i många stycken från den gällande uppfattningen afvikande teologiska meningar brakte honom under senare delen af hans lif i hetsig och långvarig fejd med den danska statskyrkans representanter. — H. R. var sedan 1598 gift med Sophia Brahes bror dotter Sophia Axelsdatter.

²⁾ J. Oskar Andersen, Holger Rosenkrantz den lærde, 371.

³⁾ Hofmästaren Otte Nielsen Rosenkrantz († 1477) till Björnholm i Jylland gifte sig senast 1426 med Else Holgersdatter Krognos († 1470).

eller om Erik Ottesens ¹⁾ friarfärd för prins Hans till Meissen fängsla ännu som då de för första gången hördes från fru Sophias läppar.

Der boede een frue j Jutland paa Biørnholm, hede fru Else Krogenosz, hines hoesbond hede her Anders Offesen Huide thil Biørnholm, dj haffde thilsammen een søn, effter huilcken hun fick Biørnholm, dj haffde och thilsammen 2 døttre, den ene hede jomfru Jnger Andersdatter Huide, den 2 hede jomfru Magrete Huide.

Saa war der een, som hede her Otte Nielsen Rosenkrantz aff Tange, hand trettete med fru Else Krogenosz, saa dj war tit thil herridtzting och landtzting thilsammen. Een gang sagde hun paa tinget: Her Otte, du tribulerer mig saa, at ieg nødes thil at gjøre det ieg icke thil forn haffde tenckt. Han spurde, huad det war hun wilde gjøre. Hun sagde, hun wilde gifte sig och tage den argeste schalck hun kunde finde j Danmarck, som hun kunde sette moed hannum med trette, thi hun war kee aff hansz trette. Saa satte hun sig j sin luchte wougn och og hiem thil Biørnholm; saa red hand strax effter hinde och sloe sig ind for hundene och komb op j hines stue, och som hun stod j it speigl och tog aff sit hoffuedt, saa stod hand bag wid hende, saa hun saa hannum j speiglet; huilcken side hun saa thil, saa stod han paa den anden side. Saa wende hun sig om och sagde thil hannum: Her Otte, haffuer du nu icke nock trettet med mig och tribulerid mig och kommer nu her ind paa min gaard mig thil tradtz. Ney mend, Else lille, sagde hand, ieg kommer dig icke thil tradtz, men ieg kommer for det goede ord schyld, du sagde paa tinget, at du wilde gifte dig och tage dig den argeste schalck du kunde finde j Danmarck. Nu kand du ingen werre faa end mig, det wedstu selff best, huor lenge ieg haffuer trettet med dig och tribulered dig, wiltu nu haffue mig, saa er wor trette forligt. Da sagde hun hart ney, hun wilde icke haffue hannum, men paa det hun kunde nyde fred for hannum, da wilde hun giffue hannum sin eldste datter, jomfru Ingeborig Huide. Da sagde hand ney; hand wilde icke haffue hendisz datter, men hand wilde haffue hinde sielff. Hun sagde, hun war een gammel quinde, hun wilde icke gifte sig. Saa bleff hand hoes hende 3 eller 4 dage och gaff hinde saa goede ord, at hun loffuedt at wilde haffue hannum. Da sagde hun, at hun war 48 aar, schulde dj haffue børn sammen, da schulde dj snart gjøre brøllup. Saa giorde dj brøllup det

¹⁾ Hofmästaren Erik Ottesen Rosenkrantz († 1503) till Bjørnholm företog 1477 den här omtalade friarfärden till kurfursten Ernst af Sachsens hof.

samme aar, och 40 wger der effter fick hun een datter, hede jomfru Anne Rosenkrandtz, bleff 12 aar gammel. Och der hun war 50 aar gammel, da føde hun een søn, och der hun fick ont med hannum, da sagde hun: Bliffuer ieg icke forløst j afften, da kommer ieg icke der fra, thi j morgen er ieg lige 50 aar gammel, och saa føde hun den søn, som war . . . her Erick Ottsen. . . .

Kong Hansz sende denne for:ne her Erick Ottsen ud thil Landte Miszen effter frøcken Kiirsten, och hun komb her ind med 700 heste och 20 karme med fruere och jomfruer, och kong Christen och kong Hansz møtte dennum med 500 heste, och der kong Hansz kom thil wougnen och saa hende, da behaufuede hand hende inte, for hun war icke ret smuck. Saa red hand for oppaa Kiøbinghaffns slott och wilde icke ride for hendes wougn. Men kong Christen, hansz fader, red for hende thil slottedt. Saa sende kong Hansz bud effter her Erick Ottsen och sagde thil hannum: Her Erick, wi haffuer J ført osz det grimme frøcken her ind; ieg spurde Eder at, om hun war saa smuck som een aff Eders døttre, da sagde J:un kommer intet wed mine døttre, lige som hun war smuckere end Eders døttre. Da sagde her Erick, det haffde hand icke sagt, thi ieg kunde wel see, hun war icke saa smuck som een aff mine døttre; om kongen haffde icke forstaaed hannum ret, der kunde hand icke thil. Da sua-rede kongen: Gudtz trost, haffuer J wel ført hinde her ind, da förer hinde wel ud jgjen, wi wil icke haffue hende. Da sua-rede her Erick och sagde: Jeg sad paa Kalløe och fick Eders May:tt: breff, at jeg schulde komme thil Eder, och J befohl mig at drage ud thil Landte Miszen effter frøcken Kirsten, saa ieg tog det icke aff mig sielff; nu schal J haffue hende eller J schal rønne Danmarck och schal aldrig faa krone paa. Saa fick hand at haffue hende, dog hand holt meere aff een frue, hede fru Edelle Jernscheg, war lensmandens høstru paa Wording-borig, end aff dronningen. Slig een mand war for:ne her Erick Ottsen, som war fød, der hansz moder war 50 aar gammel ¹⁾.

Sällan eller aldrig har Sophia Brahes berättaregåfva framstått mera glänsande, hennes stil mera dramatiskt åskådlig än i dessa skildringar ur Rosenkrantzernas historia. När hon i sina släkt- och kopieböcker fyllde sida för sida med torra genealogiska uppräkningsar, har säkerligen för hennes inre öga skymtat bild på bild, fyllande med verklighetens

¹⁾ Ofvanstående i Sophia Brahes stora kopiebok.

lif de tomma räckorna. Men endast sällan har hon som här i skrift bevarat de tankar, som kommo och gingo. Hon var och hon ville vara i främsta rummet släktboks författarinna -- den stora berättareförmågan gick förlorad för efterverlden.

* * *

Det är endast ytterst sällan, som man i Sophia Brahes litterära kvarlåtenskap påträffar uttalanden, som öppna en inblick i hennes persons inre, i de stämningar och känslor, som genombäfvat henne. Hon har med nästan skygg ömtålighet hållit världen borta därifrån. Men en och annan gång lyftes dock, om också halft ofrivilligt, en flik af slöjan.

När Sophia Brahe i sin stora släktbok nått fram till sina egna ättlingar, falla hennes ord om det andra i ordningen af Tage Thotts och Kirsten Ugerups barn: »Den anden hede Breyde Thott, jtt megett deiligt barnn, kom jndted thill allders.» Och för sina barnbarns barn utsätter hon icke blott åren, då de föddes, utan också dag och tidslag. Om Rosenkrantzerna, till hvilka hon var knuten med släkt- och vänskapens band, är hon i sin stora släktbok utförligare än hon annars brukar; vid uppgiften om den lilla Lisbet Margretas födelse 1642 tillägger hon: »Gud beware hende,» och af farfadern, den lärde herr Holger, ger hon till och med en karakteristik: »Holger Rosenkrantz till Rosenholm, Danmarcks riges raad, som er en meget from, fin, forstandigh och høylertt mand, hues lige icke nu er at finde.» Det är ord, som skarpt bryta af mot släktbokens öfriga monotona uppräkningsar. Endast sällan är hon vidlyftig som här; en andra gång är, då hon eignar ett minnets ord åt sin »goede broder.» Om honom äro hennes ord: »Tyge Brahe hand war en meget lerd mand, och hade synderlig forfaringh vdi himelens loff och astronomia, som adschellige hans optegnellszer och schriffter der om nochsom wduiszer. Hand drogh selfwillig aff rigit, der hannd war j hans 51 aar med hustru och børn thill Pragh i Behmen, war der en thid lang wdi kejs-

zer Rudolphi den 2 bestilling wdj stoer achtt och anszeellsze och droeg icke vdj sit federne land igjen.»

Äfven om Erik Lange och Sophia Brahes förhållande till honom finnas antydningar.

I hennes stora kopiebok midt bland släkträckorna möter plötsligen en sådan. Det är några rim, inflätade i en prosaberättelse. Ingen som läst Uranias dikt till Titan miss-tager sig om deras syftning, då han ur denna erinrar sig strofer som dessa:

»Ikke bekymre mig skal, at de, som burde mig trøste,
 Hellere skade mig vil, sige mig piinlige ord.
 Hvis ei, sige de, du var saa stærkt forelsket i Titan,
 Sikkert en mægtig dig bød, sikkert en rigmand sin haand . . .
 Embeder, godser og guld, derom kun lidet jeg spørger,
 Thi din ene person gjælder mig meer end det alt.

Berättelsen i kopieboken lyder i all sin enkelhet:

Der war een gang een herremand war forloffuet med een schmuck frue, saa kom de paa een sal sammen, och kom mange stattelige, rige herremend paa salen och snachet med denne frue, men hand stod langt nedere j sallen, for hand war iche saa rig som de andere. Och hand war red, at de schulde fortrenge hannum hoes hinde. Saa gick der een hiort och een hind paa sallen, och hinden kom thil hannum. Saa klaped hand paa hinden och sagde dissze ord saa høijt, at hun hørde det:

O, du edelle hinde,
 Hütte dich für die snelle winde,
 Jagen sie dich, so wirstu gefangen,
 So ist die liebe schwischen dich und mich zergangen.

Saa kom hiorten thil hinde. Da sagde hun:

Du edelle hirsch, sey nicht bange,
 Die snelle winde sollen mich nicht fangen.
 Jagen sie mich, so wil ich fliehen.
 Dasz sol der edelle Hirsch wol sehen.

Dessa ord äro skrifna 1639. Sophia Brahe närmade sig då sitt 85 år. Men ännu i denna hennes ålders sena höst ha hennes tankar hvilat vid Erik Lange. Det är vid samma tid hon i det exemplar af Lisbet Bryskes släktbok, som stod

i hennes bibliotek, tecknar ett monogram, i hvilket man urskiljer bokstäfverna: E. L. S. B.

* * *

Den sista daterade anteckning af Sophia Brahe härrör från 1642. Året efter slöt hon sin långa lefnad. Hennes son herr Tage, som hon under senare åren sett som sin hembygds främste man, hemtade hennes kvarlevor från Helsingör och stاده dem till hvila i Thottarnes grafkapell vid Torrlösa kyrka.

De kyrkliga minnesmärkena i Skåne hafva under det nittonde århundradet drabbats af en förstörelse, hvilken i pietetslös vandalism endast kan mäta sig med den som i den lutherska kyrkans första tider gick öfver landet. Äfven den lilla kyrkan uppe i Onsjö härad delade under detta tidsskede öde med så många andra. Sedan vid midten af århundradet en ny kyrka uppförts, blef den nedrifven, och några år senare kom ordningen äfven till Thottarnes grafkapell ¹⁾. Murarne nedbrötos, de praktfulla sandstens- och marmor-epitafierna vräktes i spillror, sarkofagerna och de dödes kvarlevor skändades. Midt i grafhvalfvet stodo på en katafalk trenne kistor; i den längst åt venster stående fann man, när locket slogs af, bland ben och lemningar af svepningen också en väl bibehållen högra hand — en smal, fint formad kvinnohand. Handen var Sophia Brahes.

Lauritz Weibull.

¹⁾ Jmför bl. a. *C. G. Brunius*, Konstanteckningar under en resa år 1849, s. 7—12, och *N. M. Mandelgrens* uppsats i Svenska fornminnesföreningens tidskrift, I, 83—88. Kyrkoherde i Torrlösa var vid tiden för kapellets förstörande S. L. Bring, sedermera professor vid Lunds universitet.

